

FTAXP 15.21.51
ӘОЖ 159.9

<https://doi.org/10.46914/2959-3999-2023-1-4-17-25>

АМАНГЕЛДИЕВА Ж.Қ.,*¹

магистрант.

*e-mail: 22232041@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009 0000 6783 5393

КУРМАНБЕКОВА М.Б.,¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: m.kurmanbekova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000 0002 8832 694

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІ МЕН КӘСІБИ БАЙЛАНЫСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

«Жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері мен кәсіби бағдарларының өзара байланысы» мақаласы тұлғаның жеке сипаттамалары мен жасөспірімдердегі кәсіби жолды таңдау арасындағы байланысты зерттейді. Авторлар зерттеуді әртүрлі жастағы жасөспірімдер тобына және әлеуметтік-экономикалық мәртебеге сауалнама жүргізу және тестілеу арқылы жүргізді. Зерттеу тұлғаның ерекшеліктерін бағалау үшін әртүрлі психологиялық құралдарды қолданды, мысалы, тұлға түрін, мотивациясын және кәсіби қалауын анықтауға арналған тесттер. Талдау нәтижелері экстраверсия, тәуелділік, шығармашылыққа бейімділік және берілгендік дәрежесі сияқты белгілі бір жеке қасиеттер жасөспірімдердің кәсіби фокусымен байланысты екенін көрсетті. Мақала кәсіби бағдарлау жұмысын ұйымдастыруда жасөспірімдердің жеке ерекшеліктерін ескерудің маңыздылығын көрсетеді. Авторлар зерттеу нәтижелерін жасөспірімдердің жеке кәсіби өзін-өзі анықтау жоспарларын әзірлеу үшін, сондай-ақ олардың жеке қасиеттері мен мүдделеріне сәйкес келетін даму және білім беру жолдарын анықтау үшін пайдалануды ұсынады. Жалпы, бұл ғылыми мақала жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері мен кәсіби бағыттылығы арасындағы байланысты жақсы түсінуге мүмкіндік береді, бұл мамандық таңдау процесіне және болашақ мансапта жетістікке жетуге оң әсер етуі мүмкін.

Тірек сөздер: жеке ерекшеліктер, кәсіби бағыт, қарым-қатынас, жасөспірімдер, кәсіби бағдар, жеке қасиеттер, нейротизм, экстраверсия, интроверсия.

Кіріспе

Адам өмірінің көп бөлігін алатын маңызды процесс – тұлғаның кәсіби қалыптасуы. Кәсіби мүдделер пайда болған сәттен бастап кәсіби қызметті тоқтатқанға дейін кәсіби дамуды қалыптастыру, өзгерту және түсіну процесі жүреді.

Жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері мен кәсіби бағыты арасында байланыс бар. Жасөспірімдердің қызығушылықтары, құндылықтары, қабілеттері мен қажеттіліктері сияқты жеке ерекшеліктері олардың кәсіби бағытты таңдаудағы қалауына айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Мысалы, көркемдік қызығушылықтары мен шығармашылық бейімділігі бар жасөспірімдер өнерге, музыкаға немесе дизайнға қатысты мамандықтарды таңдауға бейім болуы мүмкін. Қарым-қатынас дағдылары мен эмоциялық интеллектісі жоғары дамыған жасөспірімдер психология, әлеуметтік жұмыс немесе медицина сияқты адамдармен қарым-қатынас және жұмыс істеу дағдылары қажет мамандықтарға қызығушылық танытуы мүмкін.

Аналитикалық тұрғыдан ойластырылған жасөспірімдер деректерді талдауды және инженерия немесе ғылыми зерттеулер сияқты күрделі мәселелерді шешуді қажет ететін мамандықтарға қызығушылық танытуы мүмкін. Сондай-ақ жауапкершілік, адалдық және өзін-өзі тәрбиелеу сияқты жеке ерекшеліктер жасөспірімнің қаржы саласында немесе кәсіпкерлікте ангаждаудың жоғары дәрежесі талап етілетін мамандықты таңдауына әсер етуі мүмкін.

Дегенмен жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері мен кәсіби фокусы арасындағы байланыс күрделі және көп қырлы процесс екенін атап өткен жөн. Жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері өмір бойы өзгеруі мүмкін, сонымен қатар қызығушылықтар мен қалаулар білім беру, отбасылық қолдау және қоғамдық стереотиптер сияқты сыртқы факторлардың әсері болуы мүмкін.

Кәсіби өзін-өзі анықтау белгілі бір кәсіпте және жалпы белгілі бір мәдениетте адамның өзін-өзі тануының маңызды факторы болып табылады. Кәсіби әлемде өз орнын үнемі іздеу адамға өзін-өзі толыққанды жүзеге асыру үшін қызмет саласын табуға мүмкіндік береді. Тұлғаның қалыптасуы кәсіби өзін-өзі анықтаудың әртүрлі жолдарымен жүреді [1].

И. Конның айтуынша, адамның кәсіби өзін-өзі анықтауы балалық шақтан басталады, ол балалар ойынында әртүрлі кәсіби рөлдерді орындайды.

Е.А. Климов атап өткендей, кәсіби өзін-өзі анықтау – бұл өз дамуымен мағыналы процесс. Бұл дамудың индикаторлары кәсіби бағдар және кәсіби өзін-өзі тану сияқты ең маңызды жеке параметрлер саласындағы өзгерістер болып табылады.

Негізгі ережелер

Кәсіби бағдар – бұл тұлғаның іс-әрекетін басқаратын және мүдделер, қарым-қатынастар және мақсатты күш-жігер арқылы көрінетін тұрақты мотивтердің иерархиясы немесе жиынтығы [2].

Оқушылар үшін жеке кәсіби траекторияны таңдаудан гөрі әлеуметтік маңызы бар проблема жоқ шығар, өйткені адам өмірінің негізгі бөлігі белгілі бір кәсіппен байланысты. Алайда тәжірибе көрсеткендей, көптеген түлектер университетті бітіргеннен кейін қазіргі еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтар әлемінде нашар бағдарланады, олардың көпшілігінің ерекшеліктерін білмейді, мамандық таңдауда қиындықтарға тап болады, сондықтан бұл таңдау жиі кездейсоқ болады [3].

Кәсіби жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, әртүрлі адамдар бір жұмысты орындайды және оны әртүрлі қарқындылық пен сәттілікпен орындайды. Олар бір-бірінен реакция жылдамдығымен, қозғалыстардың анықтығымен, көру өткірлігімен, азды-көпті айқын зейінмен, есте сақтаумен, ойлаумен, әртүрлі эмоциялық тұрақтылықпен және т.б. ерекшеленеді, басқаша айтқанда, белгілі бір кәсіптердің даму дәрежесіне адамның мінез-құлқын, іс-әрекетін және басқа адамдармен қарым-қатынасын айқын сипаттайтын жеке ерекшеліктері әсер етеді [4].

Сондықтан мамандықтың мазмұны туралы ғана емес, сонымен қатар мамандық таңдамас бұрын өз қабілеттеріңізді, дағдыларыңызды және жеке қасиеттеріңізді бағалауыңыз керек екенін ұмытпаңыз. Сондықтан, қазіргі уақытта кәсіптік бағдарлау идеяларын дамытудың ең маңызды аспектісі тек қабілеттерін, бейімділігі мен қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар түлектің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, кәсіби кеңес беруде оңтайлы психодиагностикалық батареяларды құру болып табылады [5].

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің мақсаты – түлектің жеке қасиеттері мен оның кәсіби бағдары арасындағы байланысты анықтау.

Зерттеу пәні: түлектің жеке қасиеттерінің оның кәсіби бағдарымен байланысы.

Гипотеза: түлектің жеке ерекшеліктері мен оның кәсіби бағыты арасында байланыс бар, жеке ерекшеліктеріне байланысты түлек белгілі бір қызмет түрін таңдайды.

Зерттеу әдістемесі:

Эмпирикалық зерттеуге Алматы қаласы мектептерінің 11-сыныптарының 46 түлегі қатысты. Қатысушылар тобы 30 қыз бен 16 ұлдан тұрады. Субъектілердің жасы 16 мен 17 жас аралығында.

Психологиялық құралдармен жұмыс тобымен, бүкіл сыныппен бір уақытта жүргізілді. Нұсқаулар мұқият баяндалды және қажет болған жағдайда нақтыланды.

Жауап формалары психологиялық тестілеу кезінде дайындалды. Тест нысандарын толтыру ұзақтығы 45–60 минутты құрады.

Зерттеу әдісі-психологиялық тесттер.

Диагностикалық құралдар жиынтығы:

- ♦ ЕРІ тұлғалық сауалнамасы (Г. Айзенк әдістемесі).
- ♦ Л. Йовайшидің кәсіби шеберлігі туралы сауалнама (Резапкина өзгерткен);
- ♦ Дж. Голландтың кәсіби артықшылықтарды анықтау үшін сауалнамасы.

Нәтижелер қолданбалы бағдарламалық пакетті пайдаланып математикалық статистика әдістерімен өңделді.

ЕРІ тұлғалық сауалнамасы (Г. Айзенк әдістемесі).

Бұл сауалнама адамдардың психологиялық темпераментін өлшеу үшін кеңінен қолданылатын Айзенк техникасына негізделген. Ол экстраверсия (әлеуметтік белсенділік), нейротизм (эмоциялық тұрақтылық) және психотизм (қоғамға қарсы мінез-құлық және ойлау) сияқты негізгі жеке қасиеттерді бағалайды [6].

Әдебиетке шолу

Барлық сұрақтарға жауап бергеннен кейін экстраверсия, нейротизм және психотизм деңгейін бағалауға болады. Экстраверсия және нейротизм шкалалары бойынша нәтижелер координаттар жүйесін қолдану арқылы ұсынылған. Алынған нәтижелерді түсіндіру жеке психологиялық сипаттамалардың ауырлығын және алынған мәліметтердің сенімділік дәрежесін ескере отырып, координаталық модельдің белгілі бір квадратына сәйкес келетін адамның психологиялық сипаттамаларына негізделген.

Осылайша экстраверсия, интроверсия және нейротизм шкалалары бойынша жүргізілген зерттеулерге сүйене отырып, төрт классикалық типті сипаттайтын Павлов классификациясы бойынша тұлғаның темпераментінің көрсеткіштерін шығаруға болады: сангвиник (орталық жүйке жүйесінің негізгі сипаттамалары – күшті, теңдестірілген, қозғалмалы), холерик (күшті, теңгерімсіз, қозғалмалы), флегматик (күшті, теңдестірілген, летаргиялық), меланхолик (әлсіз, теңгерімсіз, летаргиялық) [7].

Айзенк сынағы отандық зерттеулерде кеңінен қолданылады.

Біздің зерттеуімізде жеке қасиеттерді анықтау үшін Айзенк әдісі таңдалды. Зерттеу респонденттерді шектеулі уақыт ішінде оңай қабылдайтын әдісті қажет етті, бұл сұрақтарға жауап беруде қиындықтар туғызбайды, сонымен қатар әдістемеге бөлінген уақытты қысқартады. Айзенк техникасы біздің барлық талаптарымызға сәйкес келеді, сондықтан бұл әдіс біздің зерттеуімізге қолайлы [8].

Л. Йовайшидің кәсіби дағдылар сауалнамасы.

Г. Резапкина өзгерткен әйгілі литвалық психолог Л. Йовайсидің барлық жастағы мектеп оқушыларына (оның ішінде түлектер мен талапкерлерге) арналған «Кәсіби бейімділікті анықтау» танымал, қарапайым және жылдам кәсіби бағдар беру тесті. Ол өтудің қарапайымдылығымен және нәтижелердің дәлдігімен сипатталады.

Йовайши әдісі оқушының хоббиіне, дағдыларына және бейімділіктеріне негізделген әртүрлі қызмет салаларындағы қабілеттерді 6 зерттеуден тұрады. Нәтижесінде оқушы келесі санаттардағы бағыттардың сипаттамасын және қолайлы кәсіптердің мысалдарын алады:

- ♦ зияткерлік және ғылыми жұмысқа жарамдылығы;
- ♦ адамдармен жұмыс істеуге бейімділік;
- ♦ практикалық жұмысқа жарамдылық;
- ♦ жоспарлы экономикалық қызметке бейімділік;
- ♦ эстетикалық белсенділікке бейімділік;
- ♦ төтенше әрекетке бейімділік.

Йовайши сауалнамасы бейімділікті ауырлық дәрежесіне қарай бөледі және сенімді нәтиже (әрине сіздің жауаптарыңызға негізделген) түсінікті тілде жазылған, демек, бұл «мамандық таңдау» мәселесін шешудің алғашқы қадамдарының бірін жасауға көмектеседі. Йовайши онлайн сынағы қарапайым және 5–10 минуттан аспайды. Әдістеме үш нұсқасы бар 24 мәлімдемеден тұрады: жауап беру үшін сізге бір нұсқаны таңдап, оны формада белгілеу керек. Содан кейін әр түрдегі ұпайлардың қосындысы есептеледі.

Әдістеменің жақсы жағы – ол кәсіби іріктеуде, жұмысқа орналасуда, кәсіби кеңес беруде, қызығушылық құрылымын, сондай-ақ деректерді анықтауда қолданылады.

Әдістеменің артықшылығы – тікелей сұрақтар қоятын көптеген әдістерге қарағанда жасырын мотивтерді ашатын жанама сұрақтарды қолдану [9].

Бұл әдісті біз зерттеу үшін таңдадық, өйткені ол адамның қызығушылықтары мен кәсіби бейімділігін тез және тиімді диагностикалауға мүмкіндік береді, бұл шектеулі зерттеу уақытында айқын артықшылық.

Дж. Голландтың сауалнамасы адамның әлеуметтік бағдарлау түрін, оның ішінде құндылық бағдарларын, көзқарастарын, қызығушылықтарын, көзқарастары мен мотивтерін анықтауға мүмкіндік береді. Бағдарланған мүдделер мен құндылық бағдарларының негізгі компоненттерін анықтау негізінде тұлғаның 6 кәсіби бағдарланған түрі анықталды. Тұлғаның әр түрі белгілі бір кәсіби ортаға бағытталған:

1. Белгілі бір түрі-материалдық объектілерді өндіру, технологиялық процестер мен техникалық жабдықтарға техникалық қызмет көрсету

2. Интеллектуалды жұмыс

3. Әлеуметтік-әлеуметтік ортамен өзара іс-қимыл

4. Дәстүрлі түрде жақсы құрылымдалған әрекеттер

5. Кәсіпкерлік-персоналды басқару және бизнес

6. Көркем және шығармашылық.

Әдістеме жұптарға ұсынған әртүрлі кәсіптерден тұрады. Барлығы 42 нұсқа бар. Респондент өзіне ұнайтын мамандықты таңдауы керек. Тест нәтижелері «кілтке» сәйкес өңделеді. Әр «кілт» ойыны үшін 1 ұпай беріледі. Ұпайлардың қосындысы әр түр үшін есептеледі. Максималды нәтиже де бір түрмен анықталады.

Дж. Голланд әдістемесі кәсіби таңдау арасында танымал. Әдістің басқаларға қарағанда артықшылығы – ол кеңсе жұмысының, қарым-қатынастың және кәсіби саланың әртүрлі салаларындағы дағдыларды объективті түрде бағалайды, бірақ қазіргі уақытта деректердің болмауына байланысты тестке жеткілікті маңызды психометриялық баға беру қиын

Дж. Голланд әдістемесі біздің эмпирикалық зерттеуіміз үшін таңдалды, себебі ол респонденттерге онымен жұмыс істеу кезінде де, өңдеу кезінде де ыңғайлы. Кәсіптік бағдарлаудағы психодиагностикалық құралдардың шектеулі таңдауын ескере отырып, голландиялық әдіс басқа кәсіптік бағдарлау әдістеріне қарағанда айқын артықшылықтарға ие.

Нәтижелер мен талқылау

Дж. Голланд әдістемесі бойынша 42 сұрақтан тұратын сауалнама респонденттер туралы толық ақпарат беру үшін әзірленді.

Сауалнаманы өңдеу нәтижесінде келесі нәтижелер алынды:

♦ Респонденттердің 78%-ы болашақ мамандығын таңдады, 22%-ы болашақ мамандығын әлі шешкен жоқ;

♦ Ата-аналардың 92%-ы балаларын болашақ мамандықты таңдауда қолдайды, ал ата-аналардың 8%-ы балаларының таңдауын қолдамайды;

♦ Респонденттердің 71,5%-ы мамандық таңдау кезінде өз бетінше шешім қабылдады, субъектілердің 28,5%-ы өз бетінше таңдау жасамады;

♦ Субъектілердің 89%-ы болашақ мамандығына қызығушылық танытпайды, респонденттердің 11%-ы таңдаған мамандығына қызығушылық танытпайды;

♦ Түлектердің 75%-ы еңбек нарығында қандай мамандықтар үлкен сұранысқа ие екенін біледі, түлектердің 25%-ы бұл мамандықтармен таныс емес;

♦ Жоғары сынып оқушыларының 62%-ы мамандық таңдау кезінде маманнан кеңес алғысы келеді, түлектердің 38%-ы сараптамалық көмекке мұқтаж емес;

♦ Респонденттердің 59%-ы өздерінің болашақ мамандықтары туралы жақсы біледі, субъектілердің 41%-ы өздерінің болашақ білім салаларын жақсы білмейді;

♦ Түлектердің 80%-ы интернет және ата-аналар болашақ мамандықтары туралы негізгі ақпарат көзі болып табылады, субъектілердің 10%-ы достар, респонденттердің 10%-ы басқа ақпарат көздерін көрсетті;

♦ Түлектерді кәсіби таңдаудың негізгі критерийлері бедел, жоғары жалақы, кәсіби қызметке қызығушылық, мүмкін перспективалар, сондай-ақ еңбек нарығындағы мамандықтың өзектілігі болып табылады.

Сауалнама нәтижелері келесі тұжырымдарды жасауға мүмкіндік береді: түлектердің көпшілігі болашақ мамандықтарын таңдағанымен, олардың көпшілігі кәсіптік бағдар беру және кеңес беру тұрғысынан кәсіби көмек алғысы келеді. Бұл сіздің болашақ мамандықты дұрыс таңдауға сенімді емес екеніңізді көрсетеді, бірақ сіз оны қызықтырасыз. Сонымен қатар сауалнамаға қатысқандардың 78%-ы еңбек нарығында қандай мамандықтар үлкен сұранысқа ие екенін біледі, дегенмен түлектердің 41%-ы өздері таңдаған мамандықты жақсы білмейді, яғни олардың көпшілігінде мамандықтар мен олардың мазмұны туралы түсініксіз түсінік аз, өйткені түлектер үшін бедел, еңбек нарығындағы мамандықтың өзектілігі және жоғары жалақы мамандық таңдаудың маңызды критерийлері болып табылады, ал мамандық таңдауда мамандыққа деген қызығушылық өзектілігін жоғалтады.

Зерттеу жүргізіп, әр әдістеме бойынша ұпайларды есептей отырып, біз респонденттердің жеке ерекшеліктерін, сондай-ақ олардың белгілі бір кәсіп түріне бағытталғандығын талдадық.

Айзенк техникасы бойынша алынған мәліметтерге сүйене отырып, біз мынаны анықтай аламыз:

- ♦ Сауалнамаға қатысқандардың 56,5%-ы эмоциялық тұрақсыз экстраверттер (олардың 70%-ы қыз балалар, 30%-ы ер балалар);

- ♦ Респонденттердің 17,5%-ы эмоциялық тұрақты интроверттер (оның 63%-ы қыз балалар, 37%-ы ер балалар);

- ♦ Эмоциялық тұрақты экстраверттердің 13%-ы (оның 67%-ы қыз балалар, 33%-ы ер балалар);

- ♦ Респонденттердің 13%-ы эмоциялық тұрақсыз интроверттер (олардың 67%-ы қыз балалар, 33%-ы ер балалар).

Зерттеу барысында Йовайши әдіснамасын қолдана отырып келесі мәліметтер алынды:

- ♦ Респонденттердің 54,5%-ы адамдармен жұмыс істеуге бейім (басым I қызмет түрі);

- ♦ 30,5% эстетикалық қызметтерді таңдауға бейім (IV типті қызметтер);

- ♦ Респонденттердің 7,5%-ы зияткерлік жұмысқа бейім (II типті қызмет);

- ♦ 7,5%-ы жоспарлы және экономикалық қызметке бейім (VI тип).

Егер біз Голландтың әдіснамасына сәйкес деректерді талдайтын болсақ, мынаны айта аламыз:

- ♦ Респонденттердің 50%-ы көркемдік қызмет түрін таңдауға бейім,

- ♦ Респонденттердің 35%-ы қоғамдық жұмыстарға бейім,

- ♦ 7,5%-ы белгілі бір қызмет түрін таңдауға бейім,

- ♦ Респонденттердің 7,5%-ы әдеттегі қызметті таңдауға бейім.

Осылайша, алынған деректерді талдау бізге келесі қатынастарды анықтауға мүмкіндік берді: эмоциялық тұрақсыз экстраверттер үлкен назар мен табандылықты, сондай-ақ зейін мен дәлдікті қажет ететін мамандықтарды таңдауға бейім емес.

Аз дәрежеде эмоциялық тұрақты экстраверттер ғылыми қызметке, кәсіптерге, үлкен ұқыптылық пен дәлдікті қажет ететін монотонды жұмысқа, сондай-ақ практикалық жұмыс пен қызметтің жылдам нәтижесіне бағытталған кәсіптерге бейім. Бұл таңдауды адамдар арасында өздерін жайлы сезінетіндігімен және кез-келген іс-әрекетте белсенділікті қажет ететіндігімен түсіндіруге болады [10].

Сонымен алынған мәліметтерді талдай отырып, келесі қатынастарды көруге болады: эмоциялық тұрақты интроверттер ғылыми қызметке және басқа интеллектуалды жұмысқа байланысты мамандықтарды, үлкен назар мен дәлдікті қажет ететін монотонды жұмысқа байланысты мамандықтарды, сондай-ақ практикалық жұмыс пен қызметтің жылдам нәтижесіне бағытталған мамандықтарды таңдауға бейім. Кеңсе және қоныстану жұмыстарымен, сондай-ақ құжаттарды рәсімдеумен, сандар мен таңбалар жүйелері арасында сандық байланыстар орнатумен байланысты мамандықтарды таңдауға бейім. Респонденттер шығармашылық мамандықтарды таңдауға бейім емес, сонымен қатар адамдармен, басқарумен, біліммен, оқытумен және қызмет көрсетумен байланысты мамандықтармен үнемі байланыста болуды қажет етеді, бұл әлеуметтік белсенділіктің төмен деңгейімен байланысты болуы мүмкін.

Йовайши әдісімен эмоциялық тұрақсыз интроверттерді зерттеу нәтижелері.

Зерттеу барысында Йовайши әдіснамасына сәйкес келесі нәтижелер алынды:

- ♦ Респонденттердің 50%-ы зияткерлік жұмысқа бейім (II типті мамандық);
- ♦ Респонденттердің 16%-ы адамдармен жұмыс істеу ықтималдығы жоғары (I жұмыс түрі);
- ♦ 18% практикалық қызметке бейім (III типті мамандық);

Сауалнамаға қатысқандардың 16%-ы эстетикалық қызметке бейім (IV типті қызмет).

Эмоциялық тұрақсыздарды зерттеу нәтижелері.

Голландиялық әдістеме бойынша интроверттер.

Голландиялық техникадан алынған деректерді талдай отырып, біз мынаны айта аламыз:

- ♦ Респонденттердің 67%-ы әдеттегі қызмет түрін таңдауға бейім;
- ♦ 16,5%-ы көркемдік қызметке бейім;
- ♦ Сауалнамаға қатысқандардың 16,5%-ы кәсіпкерлік қызметке бейім.

Нәтижелерді талдай отырып, біз эмоциялық тұрақсыз интроверттер кеңсе жұмысына, құжаттарды рәсімдеуге және сандар мен таңбалар жүйелері арасында сандық қатынастар орнатуға байланысты интеллектуалды жұмысқа бағытталған мамандықтарды таңдауға бейім деген қорытындыға келдік. Олар сондай-ақ ғылыми қызметке қатысты мамандықтарға маманданған. Респонденттер тәуекелді және белгілі бір дәрежеде тәуекелді қажет ететін төтенше әрекеттермен байланысты мамандықтарды таңдауға бейім емес. Ол сондай-ақ адамдармен үнемі байланыста болуды қажет ететін мамандықтарды, басқарумен, біліммен, оқытумен және қызмет көрсетумен байланысты мамандықтарды таңдауға бейім емес, мұны адамдардың тұрақты ортасында болудың қажеті жоқ деп түсіндіруге болады.

«Жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері мен кәсіби бағыттарының өзара байланысы» тақырыбындағы зерттеу барысында жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері мен кәсіби қалаулары арасында белгілі бір байланыс бар екендігі анықталды.

Бастапқыда жасөспірімдердің жеке ерекшеліктеріне талдау жасалды, олардың арасында интроверсия/экстраверсия, сана дәрежесі, эмоциялық тұрақтылық және т.б. сияқты факторлар ерекше болды.

Зерттеу нәтижесінде интроверсия деңгейі жоғары жасөспірімдер жеке жұмысқа, тыныш атмосфераға және адамдармен ең аз байланысқа байланысты мамандықтарды таңдауға бейім екендігі анықталды. Экстраверсия деңгейі жоғары жасөспірімдер, керісінше, белсенді қарым-қатынас пен ұжымда жұмыс істеуді қажет ететін мамандықтарды қалайды.

Сондай-ақ жоғары саналы жасөспірімдер жауапкершілікті, дәлдікті және ұйымшылдықты қажет ететін мамандықтарды таңдауға бейім екендігі анықталды. Орташа және төмен саналы жасөспірімдер көбінесе егжей-тегжейге, ұқыптылыққа және тәртіпке байланысты емес мамандықтарды таңдайды.

Қорытынды

Жоғары эмоциялық тұрақтылық деңгейіне ие жасөспірімдер стресстің жоғары деңгейімен немесе эмоциялық сынақтармен байланысты мамандықтарды таңдайтыны анықталды. Орташа және төмен эмоциялық тұрақтылық көрсеткіштері бар жасөспірімдер, керісінше, тыныш және тұрақты мамандықтарды таңдайды.

Зерттеу қорытындысында жасөспірімдердің жеке ерекшеліктері олардың кәсіби қалауына әсер ететінін атап өткен жөн. Бұл қатынастарды түсіну жасөспірімдерге, олардың ата-аналарына және тәрбиешілеріне олардың жеке ерекшеліктері мен қалауларына сәйкес келетін кәсіпті немесе қызмет саласын таңдау процесінде пайдалы болуы мүмкін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Karlsson A., Bakstrom A., Virkkunen M. The Relationship Between Personality Traits and Career Choices of Finnish Physicians // Social Behavior and Personality: An International Journal. 2013. No. 41(2). P. 257–268.

- 2 Loker A. Trait-factor theories / BR.W. Lent, S.D. Brown (Eds.). Career development and counseling: Putting theory and research to work Hoboken. NJ: John Wiley & Sons. 2018, pp. 71–100.
- 3 Shejn R. Career Anchors and Career Resilience: A Longitudinal Study of Canadian First-Year University Students // Journal of Career Development. 2009. No. 36(3). P. 291–307.
- 4 Lenton R., Barkli T. Personality and Career Choice: The Role of Conscientiousness and Emotional Stability // Journal of Career Assessment. 2006. No. 14(3). P. 273–289.
- 5 Uord L.S., Hoffman B. The Big Five personality traits, learning styles, and academic achievement // Personality and Individual Differences. 2008. No. 45(2). P. 124–129.
- 6 Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учеб. пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
- 7 Леонтьев Д.А., Калитеевская Е.Р., Осин Е.Н. Личностный потенциал при переходе от детства к взрослости и становление самодетерминации // Личностный потенциал: структура и диагностика / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2011. – С. 611–641.
- 8 Сунцова Я.С. Диагностика профессионального самоопределения. Учеб.-метод. пособие. – Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2019. – 112 с.
- 9 Волегов В.С. Профессиональный комплекс в самоопределении личности // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. – 2020. – № 3(15). – С. 137–143.
- 10 Lerner R.M. The positive development of youth. Report of the findings from the first seven years of the 4-H study of positive youth development. Medford, MA: Tufts Univ., Institute for Applied Research in Youth Development. 2011.

REFERENCES

- 1 Karlsson A., Bakstrom A., Virkkunen M. (2013) The Relationship Between Personality Traits and Career Choices of Finnish Physicians // Social Behavior and Personality: An International Journal. No. 41(2). P. 257–268.
- 2 Loker A. (2018) Trait-factor theories / VR.W. Lent, S.D. Brown (Eds.). Career development and counseling: Putting theory and research to work Hoboken. NJ: John Wiley & Sons, pp. 71–100.
- 3 Shejn R. (2009) Career Anchors and Career Resilience: A Longitudinal Study of Canadian First-Year University Students // Journal of Career Development. No. 36(3). P. 291–307.
- 4 Lenton R., Barkli T. (2006) Personality and Career Choice: The Role of Conscientiousness and Emotional Stability // Journal of Career Assessment. No. 14(3). P. 273–289.
- 5 Uord L.S., Hoffman B. (2008) The Big Five personality traits, learning styles, and academic achievement // Personality and Individual Differences. No. 45(2). P. 124–129.
- 6 Rajgorodskij D.Ja. (2001) Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy. Ucheb. posobie. – Samara: Izdatel'skij Dom «BAHRAH-M», 672 p.
- 7 Leont'ev D.A., Kaliteevskaja E.R., Osin E.N. (2011) Lichnostnyj potencial pri perehode ot detstva k vzroslosti i stanovlenie samodeterminacii // Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika / Pod red. D.A. Leont'eva. M.: Smysl, P. 611–641.
- 8 Suncova Ja.S. (2019) Diagnostika professional'nogo samoopredelenija. Ucheb.-metod. posobie. – Izhevsk: Izdatel'stvo «Udmurtskij universitet», 112 p.
- 9 Volegov V.S. (2020) Professional'nyj kompleks v samoopredelenii lichnosti // Vestnik Permskogo universiteta. Filosofija. Psihologija. Sociologija. No. 3(15). P. 137–143.
- 10 Lerner R.M. (2011) The positive development of youth. Report of the findings from the first seven years of the 4-H study of positive youth development. Medford, MA: Tufts Univ., Institute for Applied Research in Youth Development.

АМАНГЕЛДИЕВА Ж.К.,*¹

магистрант.

*e-mail: 22232041@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009 0000 6783 5393

КУРМАНБЕКОВА М.Б.,¹

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: m.kurmanbekova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000 0002 8832 694

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В статье «взаимосвязь личностных особенностей и профессиональных ориентаций подростков» исследуется взаимосвязь между личностными характеристиками личности и выбором профессионального пути у подростков. Авторы провели исследование путем опроса и тестирования группы подростков разного возраста и социально-экономического статуса. В исследовании использовались различные психологические инструменты для оценки черт личности, такие как тесты для определения типа личности, мотивации и профессиональных предпочтений. Результаты анализа показали, что определенные черты личности, такие как экстраверсия, зависимость, склонность к творчеству и степень приверженности, связаны с профессиональной направленностью подростков. В статье подчеркивается важность учета индивидуальных особенностей подростков при организации профориентационной работы. Авторы рекомендуют использовать результаты исследования для разработки планов личностного профессионального самоопределения подростков, а также для определения путей развития и образования, соответствующих их личностным качествам и интересам. В целом, данная научная статья позволяет лучше понять взаимосвязь между личностными особенностями и профессиональной направленностью подростков, что может оказать положительное влияние на процесс выбора профессии и достижения успеха в будущей карьере.

Ключевые слова: личностные особенности, профессиональная направленность, коммуникабельность, подростки, профориентация, личностные качества, нейротизм, экстраверсия, интроверсия.

AMANGELDIEVA Zh.K. ,*¹

Master's student.

*e-mail: 22232041@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009 0000 6783 5393

KURMANBEKOVA M.B.,¹

Phd, associate professor.

e-mail: m.kurmanbekova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000 0002 8832 694

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERSONAL QUALITIES AND PROFESSIONAL RELATIONSHIPS OF ADOLESCENTS

Abstract

The article explores the relationship of personal characteristics and professional orientation of adolescents. The authors conducted the study by conducting a survey and testing of groups of adolescents of different

ages and socio-economic status. The study used various psychological tools to assess personality traits, such as tests to determine personality type, motivation, and professional preferences. The results of the analysis showed that certain personal qualities, such as extraversion, addition, a tendency to creativity and a degree of dedication, are associated with the professional focus of adolescents. The article highlights the importance of taking into account the individual characteristics of adolescents in the organization of Career Guidance work. The authors propose to use the results of the study to develop plans for individual professional self-determination of adolescents, as well as to identify ways of development and education that correspond to their personal qualities and interests. In general, this scientific article allows you to better understand the relationship between personal characteristics and professional orientation of adolescents, which can have a positive impact on the process of choosing a profession and achieving success in a future career.

Key words: personal characteristics, professional orientation, interrelation, adolescents, professional orientation, personal qualities, neuroticism, extraversion, introversion.